

UNIVERSITATEA BABEȘ – BOLYAI
ȘCOALA DOCTORALĂ ECUMENE

TEZĂ DE DOCTORAT

Conducător științific

Prof. Dr. Nóda Mózes

Candidat

Ambrus (căs. Ambrus-Pál)

Arnold

Cluj-Napoca

2025

UNIVERSITATEA BABEȘ – BOLYAI
ȘCOALA DOCTORALĂ ECUMENE

TEZĂ DE DOCTORAT

**Cultul euharistiei în afara liturghiei și rolul mișcării
asociațiilor de altar în dieceza de Transilvania / Alba Iulia
în secolele XIX-XX.**

Conducător științific:

Prof. Dr. Nóda Mózes

Candidat:

Ambrus (căs. Ambrus-Pál)

Arnold

Comisia de îndrumători:

- Prof. dr. Zamfir Korinna**
- Prof. dr. Holló László**
- Lect. dr. András Szabolcs**

Cluj-Napoca

2025

CONȚINUT

MULȚUMIRI	5
CUVINTE-CHEIE	6
LISTA ABREVIERILOR	7
I. INTRODUCERE	8
1. Tema cercetării și justificarea acesteia	8
2. Relevanța și actualitatea temei	9
3. Ipoteza cercetării și justificarea acesteia	9
4. Caracterul interdisciplinar al cercetării în lumina rezultatelor așteptate	11
5. Metodele de cercetare, colectarea datelor și structura lucrării	11
6. Status questionis	12
II. CULTUL EUHARISTIEI ÎN AFARA SLUBEI	16
1. Fundamente teologice – Realitatea euharistiei: „Sărbătoritul”	16
1.2. „Realitatea sărbătoritului”: problematica prezenței reale	17
1.2.1. Precedente: gândurile părinților bisericești răsăriteni și apuseni	17
1.2.2. Precedente: „controversele euharistice”	21
1.2.3. Soluția: doctrina „transsubstanțierii”	23
1.2.4. Dezvoltări ulterioare: doctrina „concomitantia” și alte teorii	25
1.2.5. Situația prezenței reale sacramentale după Conciliul Vatican II.	26
2. Situația actuală a cercetării – Formele paraliturgice ale cultului euharistic.....	28
2.1. Cauzele și consecințele revigorării cultului euharistic în perioada medievală târzie	29
2.1.1. Abordări teoretice pentru interpretarea formelor paraliturgice (Peter Browe, Szunyogh Xavér, Alexander Gerken)	30
2.1.2. A Începuturile și dezvoltarea cultului euharistiei: solemnitatea Trupul și Sângele Domnului și octava acesteia	33
2.1.3. Clarificări de termen: evlavii populare și dilema liturgică	34
2.2. Păstrarea euharistiei	36
2.3. Adorarea euharistiei.....	45
2.3.1. Elevarea Ostiei	46
2.3.2. Expunerea Sfântului Sacrament, binecuvântarea sacramentală și adorația sacramentală.....	48
2.3.3. Procesiuni euharistice	57
2.4. Congresele euharistice	65
III. ÎNCEPUTURILE MIȘCĂRII ASOCIAȚIILOR DE ALTAR ȘI RECEPȚIA ACESTORA ÎN UNGARIA.....	69

1. Ideea inițială: Belgia și Roma	71
1.2. Belgia.....	71
1.2. Roma.....	73
1.3. Asociația de altar și Societatea Euharistică a Preoților	75
2. Mișcarea Asociațiilor de Altar în Ungaria	76
2.1. Prima înființare în Ungaria: începuturile Asociației de Altar (1859–1893	76
2.2. Kanter Károly „apostolul Sfântului Sacrament” în perioada de apogeu a mișcării Asociațiilor de Altar (1894–1918).....	77
2.3. Istoricul ulterior al Asociației de Altar până la desființare (1945) și reluarea acesteia (1990).....	82
3. Statutul și funcționarea Asociațiilor de Altar	83
3.1. Scopul și sarcinile Asociațiilor de Altar	83
3.1.1. Scopurile și misiunile imediate și pe termen lung ale înființării	83
3.1.2. Relația Asociațiilor de Altar cu alte societăți religioase	85
3.1.3. A Sunt Asociațiile de Altar doar asociații religioase de femei?	87
3.2. Structura de conducere a Asociațiilor de Altar.....	87
3.2.1. Directorul spiritual	87
3.2.2. Conducerea și consiliul executiv	89
3.2.3. Promovatori.....	90
3.2.4. Membrii Asociației de Altar	91
3.3. Viața de rugăciune și practicile liturgice ale Asociațiilor de Altar.....	92
3.3.1. Formele de rugăciune în cadrul întâlnirilor comune	92
3.3.2. Sfânta Liturghie lunară în comunitate.....	94
3.3.3. Ora de adorație individuală	94
4. Revista Örökimádás	96
IV. MIȘCAREA ASOCIAȚIILOR DE ALTAR ÎN DIECEZA DE TRANSILVANIA.....	103
A. Prima fază cu sediul la Alba Iulia	103
1. Precedentele înființării Asociației Centrale de Altar: (re)înființarea Asociației de Altar din Alba Iulia	103
2. Înființarea Asociației Centrale de Altar din Alba Iulia	107
2.1. „Centralizarea” Asociației de Altar din Alba Iulia, transformarea sa într-o asociație-mamă diecezană	107
2.1. Statutul Asociației Centrale de Altar din Alba Iulia și filialele sale.....	111
3. Epoca de aur a Asociației Centrale de Altar din Alba Iulia și a mișcării asociației de altar în Transilvania, perioada 1899–1912	113
3.1. Evenimentele remarcabile din perioada de aur.....	113

3.2. Activitățile sociale și caritative ale Asociației Centrale de Altar: expoziții și campanii de ajutorare	128
3.3. Viața de rugăciune și practicile liturgice ale Asociației Centrale de Altar din Alba Iulia	135
3.4. Alte activități sociale și culturale ale Asociației.....	141
4. Perioada de decădere 1913–1918	142
5. Perioada de încercări și desființare 1919–1928	148
6. Revista Erdélyi Oltáregyesületi Lap (1903–1914).....	152
B. A doua fază cu sediul la Cluj-Napoca	155
1. Asociația de Altar din Cluj-Napoca	156
1.1. Înființarea Asociației de Altar din Cluj-Napoca ca filială	156
1.2. Primele demersuri ale filialei Asociației de Altar din Cluj-Napoca	157
1.3. Precedentele înființării Asociației Centrale de Altar din Cluj și anul jubileului 1926.....	159
2. Înființarea Asociației Centrale de Altar din Cluj-Napoca	162
2.1. Înființarea Asociației Centrale de Altar din Cluj-Napoca ca „societate-mamă” diecezană	166
2.2. Prima mare adunare a Asociației Centrale de Altar din Cluj-Napoca: bilanțul situației mișcării asociației de altar diecezane de Transilvania	166
2.2.1. Discursul directorului Hirschler József: principalele linii directoare ale Asociației Centrale.....	167
2.2.2. Prezentarea vice-directorului Erdődi József: situația curentă a mișcării diecezane din Transilvania	168
2.2.3. Raportul doamnei Imre Gergelyné despre activitatea socială și caritativă a Societății Centrale	170
2.2.4. Raportele altor reprezentanți diecezani și discuțiile acestora	171
3. Istoricul Asociației Centrale de Altar din Cluj-Napoca 1929–1940	173
3.1. Perioada de glorie 1929–1931	173
3.1.1. Istoricul și evenimentele importante ale Asociației Centrale	173
3.1.2. Activitățile sociale, caritative și culturale ale Asociației Centrale	183
3.2. Perioada de declin (1932–1933)	186
3.2.1. Asociații catolice și consiliul inter-asociativ ale organizațiilor catolice.....	187
3.2.2. Surse păstrate între 1933–1940	189
4. Episcopul Márton Áron și Asociațiile de Altar	192
5. Revista Az Oltár (1929–1931)	196
V. CONCLUZII	200
BIBLIOGRAFIE	207

Documente bisericești	207
Lexiconuri	208
Documente de arhivă.....	209
Cicluri episcopale	209
Volume	210
Documente de arhivă separate	210
Procese verbale	211
Szakkönyvek, monográfiák.....	211
Studii	214
Reviste	218
Articole publicate în revista Örökimadás	218
Articole publicate în revista Erdélyi Oltáregyesületi Lap	222
Articole publicate în revista Az Oltár	225
Anexa	227
Tabel: Date statistice între 1928–1932	227
Suplimente	239

Cuvinte cheie

istoria bisericii, liturghie, Sfânta Liturghie, Euharistie, cultul euharistiei, Ziua Domnului, forme paraliturgice de rugăciune, adorația sacramentelor, procesiune teoforică, ora sfântă, novenă, ora de adorație individuală, societăți euharistice, mișcarea asociației de altar, asociații de altar, reviste ale asociațiilor de altar

Prezentarea generală a cercetării

Cultul euharistiei în practica liturgică a primelor comunități creștine însemna însăși Sfânta Liturghie, sărbătorirea comună a Trupului și Sângelui Domnului Isus și „comuniunea sacramentală” cu El, amintind de evenimentele Cinei celei de Taină. De aceea, în perioada creștinismului timpuriu, în comunitățile bisericești primare, nu putem vorbi despre cultul euharistiei în afara liturgiilor. Trebuie totuși menționat că elementele premergătoare ale practicii paraliturgice se regăsesc deja în viața de cult a primelor comunități bisericești. De exemplu, obiceiul păstrării pâinii consacrate (viaticum), care era păstrată pentru administrarea Sfintei Împărtășanii celor bolnavi și vârstnici sau pentru împărtășirea celor aflați pe patul de moarte.

Începând cu al doilea mileniu, în rândurile creștinismului occidental, centrul cultului euharistiei față de Hristos cel prezent în Sfânta Liturghie prin jertfa la sine, a tins tot mai mult spre păstrarea Sfintelor Sacramente rămase în urma sărbători, precum și adorațiile și închinările aferente: elevaio și dezvoltarea a procesiunilor teoforice, care au dat naștere cultului *par excellence*, practicarea cultului euharistic în afara Liturghiei, și formele de devotament și rugăciuni prin care se exprimă, pe scurt, „mijloacele de cult: forma și conținutul ei”. Un punct de început și un impuls al acestui cult a fost mișcarea asociațiilor de altar care a apărut la mijlocul secolului al XIX-lea și s-a răspândit pe plan mondial. Scopul principal al acestor asociații fost de a atrage în viața religioasă femeile în special, dar și bărbații, prin activitățile lor de închinare și prin activitățile sociale, caritabile, culturale și științifice.

Scopul propus de fiecare asociație de altar, la nivel local, diecezal, național și mondial, a fost promovarea cultului euharistiei în afara Sfintei Liturghii, prin revitalizarea sau introducerea formelor de închinare și rugăciune teoforice. Din acest motiv, episcopul Gustav Károly Mailáth, „prelat cu duch euharistic”, a susținut și a promovat, prin scrisorile sale pastorale, înființarea acestor asociații în Dieceza de Transilvania, iar sub protectoratul său,

scopul principal a fost centralizarea cultului euharistic în cadrul asociațiilor de altar. Istoria scurtă de aproximativ cincizeci de ani a acestor asociații a influențat semnificativ viața liturgică a Diecezei de Transilvania, subliniind accentele și formele sale. Prin activitățile asociațiilor locale și centrale, au fost introduse și practicate forme paraliturgice de evlavie, iar prin organizarea de evenimente sociale, caritabile și culturale, precum și prin înființarea unei reviste euharistice la nivel Diecezal, s-a remarcat un impact considerabil asupra vieții liturgice și spirituale a Diecezei. Ca urmare, această temă de cercetare este relevantă și importantă deoarece putem descoperi noi informații pentru evaluarea holistică a istoriei Diecezei de Transilvania (urmărirea istoriei bisericii și a Diecezei), cu un accent deosebit pe formele de evlavie care exprimă și popularizează cultul euharistiei și pe conținuturile acestora, adică pe descoperirea vieții liturgice a Diecezei în secolul XX. (urmărirea liturgică).

Relevanța alegerii temei de cercetare este dată și de faptul că, în Arhiepiscopia de Alba Iulia, după revoluție, viața asociației de altar la nivel Diecezal, care s-a aflat în imposibilitate de funcționare din cauza regimului statal-socialist, nu a fost reluată decât în anii 1999, când Asociația Femeilor din Transilvania și-a propus ca scop principal păstrarea acestei tradiții. Astăzi, așadar, nu există asociații de altar la nivel local sau Diecezal, deși semnificația lor din trecut este incontestabilă, așa cum vom vedea în viața liturgică și socio-caritabilă a Arhiepiscopiei de Transilvania, mai târziu a Arhiepiscopiei de Alba-Iulia. De aceea, este important să se dezvăluie istoria formării mișcării asociațiilor de altar la nivel Diecezal, paleta largă de activități pe care le-au desfășurat, deoarece consider că lumina acestor asociații nu s-a stins, ci pur și simplu nu a mai continuat să funcționeze în formă instituționalizată. Din această perspectivă, devine mai clară înțelegerea formării și încetățenirii ale unor forme liturgice și de evlavie care sunt legate de cultul euharistiei și care încă sunt practicate cu multă dragoste, începând de la existența tabernacolului și a lumânării veșnice, până la închinările și adorațiile sacramentale.

Prin urmare, practica populară a formelor de cult a euharistiei constituie actualitatea temei de cercetare, care se manifestă și astăzi prin credințele și practicile religioase ale credincioșilor și parohialelor în cadrul cultului paraliturgic euharistic care se dezvoltă în Biserica Catolică.

Scopul central al cercetării este dezvoltarea și stabilirea formelor paraliturgice de cult a euharistiei prin activitățile asociațiilor de altar din Dieceza de Transilvania, cu o atenție deosebită asupra atitudinii de patronaj și susținere a episcopului Mailáth Gusztáv Károly, care

este evidentă din scrisorile sale pastorale, și apoi a dispozițiilor episcopului Áron Márton, prin care vom descoperi rolul asociațiilor de altar în revigorarea vieții liturgice a Diecezei și în diseminarea reformelor din Biserica Universală.

Dintre asociațiile de devoțiune din Dieceză, asociațiile de altar, în special asociația centrală a Diecezei, au fost cele care asigurau răspândirea cultului euharistiei la nivel local și diecezal. Prin revistele publicate de asociația centrală – „Erdélyi Oltáregyesületi Lap” și mai târziu „Az Oltár” – articolele și seriile de articole care promovau reforma liturgică, liturgia și instrumentele liturgice, au vorbit simultan publicului intelectual și au oferit hrană spirituală și credincioșilor laici în domeniul liturgicii. De aceea, aceste reviste au avut un impact semnificativ asupra reformei vieții liturgice a Diecezei.

Având în vedere toate acestea, voi aborda desfășurarea istoriei asociației de altar în cadrul istoriei diecezeale și liturgice, schițând povestea sa cronologică de la înființare până la imposibilitatea statală din 1948, sub conducerea celor doi episcopi ordinari menționați anterior. Ipoteza cercetării mele este formulată pe baza următoarelor întrebări: în ce mod se poate observa rolul asociațiilor de altar în cultul paraliturgică a euharistiei; ce semnificație au avut înființarea asociațiilor de altar în viața religioasă și practicile credincioșilor și parohialelor; ce efecte au avut aceste asociații, pe baza *participatio actiosa*, celui de al II-lea Conciliu de la Vatican în implicarea mai profundă, mai vie și mai fructuoasă a creștinilor laici în viața liturgică și de rugăciune a Bisericii; ce inovații liturgice a adus mișcarea asociațiilor de altar în revigorarea liturgică a parohiei; ce rol au jucat femeile și bărbații în înființarea și activitatea asociațiilor de altar; ce inovații și fenomene socio-culturale a adus mișcarea asociațiilor de altar prin principiile solidarității și subsidiarității.

Ipoteza cercetării mele este, așadar, că în istoria secolului XX a cultului euharistiei în Dieceza de Transilvania, este inevitabil să discutăm despre fenomenul asociațiilor de altar, ale căror prezență, activitate și rol în dieceză au contribuit la înflorirea cultului euharistic, prin restabilirea împărtășaniei frecvente și, din perspectiva lucrării noastre, prin instituirea și practicarea regulată a formelor de cult euharistic în afara sfintei liturghii.

În urma cercetării, se descoperă noi capitole din istoria Diecezei de Transilvania, în centrul acestora fiind cultul euharistic care s-a dezvoltat la începutul secolului XX la nivel diecezan: revenirea la împărtășania frecventă și regulată, viața liturgică a parohiei și direcțiile pastorale și liturgice ale ordinariilor transilvăneni din această perioadă (contul Mailáth

Gusztáv Károly și Márton Áron). Astfel, apelând la științele auxiliare ale liturgicii în cadrul teologiei, vom examina rolul asociațiilor de altar, evidențiind aspectele de istorie bisericească și teologie pastorală. Prin cartografierea fenomenului asociațiilor de altar, se conturează viața liturgică a fiecărei parohii: evaluarea și interpretarea sfintelor liturghii, a euharistiei și a altor forme de devoțiune. Prin toate acestea poate fi reconstituită recepția reformei liturgice din secolul XIX la nivel diecezan și desfășurarea procesului de reînnoire. Subliniind activitățile socio-caritabile și socio-culturale ale asociațiilor de altar, scoatem în evidență locul și rolul acestor organizații în viețile persoanelor individuale, a genurilor și a comunităților.

Pentru o înțelegere cuprinzătoare a cercetării, a fost necesar să analizăm la începutul lucrării natura practicii liturgice a bisericii, cu un accent deosebit pe cultul euharistiei și, mai ales, pe formele sale de cult în afara liturghiei. De la început, am urmărit evoluția acestuia printr-o metodă deductivă, evidențiind manifestările sale în viața Diecezei de Transilvania. În această direcție au apărut numeroase studii, articole și lucrări științifice, motiv pentru care acest capitol va fi redactat într-o formă sumativă. Pentru îndeplinirea obiectivelor de cercetare, a fost necesar să revizuiam literatura generală privind cultul cultului euharistiei, dorind astfel să stabilim locul științific al cercetării și relevanța temei alese. Astfel, după întrebările și aspectele fundamentale ale primei secțiuni, în a doua parte am cartografiat fundamentarea teologică și starea actuală a subiectului de cercetare, explorând *status questionis* al cultului paraliturgice a euharistiei și dezvoltarea formelor acesteia. În legătură cu temele prezentate în al doilea capitol, trebuie să subliniem că au fost deja scrise mai multe lucrări interconectate despre dezvoltarea cultului euharistiei în afara sfintei liturghii, motivele și consecințele acesteia, precum și despre evoluția și situația actuală a paraliturgiilor create de acest cult în Biserică. Așadar, scopul nostru a fost să fundamentăm caracterul științific al temei, schițând un arc istoric și teologic pentru a facilita înțelegerea subiectului ales.

În capitolul al treilea al disertației, am examinat formarea mișcării asociațiilor de altar, de la Belgia și Roma până în Ungaria. Pentru a înțelege și evalua mișcarea, a trebuit să urmărim istoria sa de dezvoltare, începând cu primele fundații, până la dezvăluirea antecedentelor directe ale primelor asociații din Dieceza de Transilvania și până la înființarea primelor asociații din Ungaria. Primele asociații de altar din Ungaria au servit ca model pentru înființarea celor din Dieceza de Transilvania, ale căror obiective principale, structură organizatorică și domenii de activitate au fost, de asemenea, subiectul unei analize detaliate

pe baza literaturii primare publicate, referindu-ne în principal la Statuturi și la revista „Örökimádás”.

Pe baza celor discutate în capitolul al treilea, putem afirma fără ezitare că nu există o lucrare științifică cuprinzătoare în limba maghiară despre asociațiile de altar în biserica mondială, la fel cum nu se găsește o lucrare sumarizatoare despre mișcarea asociațiilor de altar din Ungaria. De aceea, am schițat istoria de formare a Asociației Centrale de Altar din Budapesta, subliniind importanța persoanelor eclesiale și laice care au jucat un rol important în aceasta. De asemenea, nu există o cercetare cuprinzătoare, cronologică și centrată pe probleme despre istoria revistei „Örökimádás” și despre conținutul acesteia. Pentru acest capitol, am revizuit întreaga serie a publicației, aproximativ patru sute cincizeci de numere, deoarece acestea au oferit date relevante și pentru mișcarea asociațiilor de altar din Dieceza de Transilvania. Prin Statuturile Asociației de Altar, de asemenea, nu a fost publicată o lucrare holistică despre obiectivele și sarcinile asociațiilor; despre structura și rețeaua acestora; despre membri și activitățile lor; precum nici despre privilegiile legate de indulgențe. În acest context, am analizat istoria de viață și domeniul de activitate al Asociației Centrale de Altar în Dieceza de Transilvania și efectele acesteia asupra vieții sociale, culturale și, mai ales, asupra vieții religioase.

Capitolul IV. a tezei insumează cea mai importantă parte a cercetării, în care am explorat nașterea mișcării asociațiilor de altar din Transilvania, formarea primelor asociații locale și, ulterior, înființarea asociațiilor de bază la nivel dieceză. Am realizat o istorie a Asociației Centrale de Altar din Alba Iulia (1898–1928) și a succesoarei sale, Asociația Centrală din Cluj (1928–1944), pe baza documentelor de arhivă, evidențiind aspectele liturgice, sociale, caritative, culturale și științifice ale vieții celor două asociații centrale și ale filialelor acestora: de la viața de rugăciune și liturgică a asociațiilor, la acțiunile de ajutorare și evenimentele culturale și științifice. Aceasta s-a realizat în principiu prin surse de arhivă, documente scrise, procese verbale, extrase, reviste proprii și alte reviste interesate, scrisori pastorale și reglementări, precum și prin recepția acestora în lucrările contemporane și în presă.

Pentru partea principală a lucrării am aplicat metode de cercetare transversale și de studiu de caz pentru a analiza detaliile legate de viața asociațiilor de altar, centrat pe probleme specifice. Așadar, inovația reală a cercetării se află în capitolul patru, care prezintă în întregime, pe un fir istoric, esența mișcării asociațiilor de altar din Dieceza de Transilvania.

Prin funcționarea asociațiilor locale, și în special a asociațiilor centrale, s-a creat o rețea sistematică de asociații de altar la nivel de dieceză. Cea mai mare dificultate în acest proces a fost identificarea surselor și aranjarea cronologică a datelor găsite, dar și lipsa efectivă de surse.

Astfel, am dorit să oferim o lucrare cuprinzătoare despre primele asociații de altar apărute în Dieceza de Transilvania și despre consolidarea mișcării asociațiilor de altar, începând cu anul 1859. De la înființarea sa, Asociația Centrală de Altar din Alba Iulia (1899) a realizat obiectivele și sarcinile fundamentale ale asociațiilor de altar. Prin activitatea sa s-a realizat credința și cultul euharistiei, revigorând formele de devoțiune noi și vechi. Ne referim aici la Sfânta Liturghie, care era asociată cu prima întâlnire a comitetului din prima duminică a lunii, la comuniune și la o zi întreagă de adorație a Sfântului Sacrament, care devenea un moment stabilit pentru organizarea orelor de rugăciune individuală. De asemenea, înainte de marile sărbători ale asociației (Corpus Christi, Inima lui Isus), se organiza o novenă, iar aceste sărbători erau planificate cu mare rigurozitate și la care se participa cu entuziasm. Printre alte forme de rugăciune organizate de asociație se numără ora de adorație din fiecare zi de vineri, precum și procesiuni, exerciții spirituale și pelerinaje. Cea mai importantă inovație a fost sublinierea continuă a necesității participării regulate la Sfânta Împărtășanie, astfel încât membrii să beneficieze zilnic de Sfântul Sacrament.

Asociațiile centrale, în mod succesiv în timp, la nivel social și caritative au realizat cu mare atenție al doilea obiectiv al asociațiilor de altar, asigurarea echipamentelor liturgice și a obiectelor de cult pentru bisericile și parohii sărace. Această muncă și sarcină aveau rolul de a aduce la viață primul obiectiv al asociațiilor: de a oferi spații și resurse adecvate pentru adorare și respect. Acest lucru a fost realizat prin expozițiile și acțiunile de ajutorare organizate de Asociația Centrală de Altar din Alba Iulia, apoi din Cluj, care, conform datelor, au beneficiat aproape toate parohii și filiale din episcopie de aceste donații. Condiția pentru a beneficia de ajutoare era ca, acolo unde nu exista încă o asociație, aceasta să fie înființată ca filială a centrului, iar cele existente să i se alăture acestuia. Aceasta s-a realizat cu scopul de a crea o rețea la nivel de dieceză. Ulterior, odată cu introducerea principiului organizatoric al organizării pe district, nu a existat parohie fără asociație de altar.

Preasfințitul episcop Mailáth Gusztáv Károly a subliniat acest lucru în scrisorile sale circulare și a depus eforturi personale considerabile pentru succesul mișcării asociațiilor de altar, contribuind semnificativ și financiar la realizările acesteia ca principal patron al

asociației centrale. La finalul unei vizite de inspecție în 1905, episcopul observa: „chiar și în cea mai săracă biserică de sat se vede activitatea asociației, exterior prin curățenia bisericii, iar interior prin adorarea credincioșilor față de Sfântul Sacrament”.

Asociația Centrală de Altar din Dieceza de Transilvania a fost disponibilă pe toate planurile pentru filialele sale, oferind donații când era necesar, iar după un timp, specialiștii săi au organizat cursuri de formare profesională pentru a ajuta asociațiile locale să asigure propria lor menținere liturgică. Despre toate acestea, au fost publicate rapoarte cuprinzătoare și articole în revista „Erdélyi Oltáregyesületi Lap”, iar mai târziu în „Az Oltár”. Asociația Centrală nu a realizat doar contribuții durabile în viața spirituală, ci și în domeniul cultural și științific, organizând seri culturale cu un înalt nivel artistic și, pe plan științific, prezentând proiectii în cadrul ședințelor comitetelor și la orele de lucru manual, în special pe teme teologice.

Inițiativa de cooperare între asociațiile promovate de asociația centrală și aderarea membrilor la aceste organizații a însoțit, de asemenea, istoria de formare a centrului. Ca un punct culminant al cooperării între asociații, în 1933, la inițiativa Asociației Centrale de Altar din Cluj-Napoca, s-a înființat Consiliul asociațiilor și corporațiilor catolice, care a dus la crearea Caritasului Catolic din Cluj-Napoca. În ceea ce privește întrebarea parțială referitoare la evoluția istoriei asociațiilor de altar în funcție de gen, putem afirma, după o examinare din numeroase perspective, că majoritatea membrilor erau femei, iar noi am discutat motivele și consecințele acestui aspect. De asemenea, Asociațiile Centrale de Altar au făcut tot posibilul pentru a încuraja și bărbații să se alăture comunității lor, de aceea au discutat în reviste despre rolul și locul genurilor în mișcarea asociațiilor de altar.

Prin publicarea revistei „Erdélyi Oltáregyesületi Lap” și „Az Oltár”, centrul a atins un nou nivel în comunicarea cu filialele și membrii acestora. Scrierile care exprimau și discutau credința euharistică au oferit o hrană spirituală abonaților. Revistele au construit continuu vitalitatea rețelei episcopale, fiecare rubrică fiind destinată să se adreseze tuturor straturilor comunităților de credincioși. Aceștia au dorit să-i implice pe credincioși în adorarea continuă a lui Hristos prezent în euharistie, dar și în lucrările și slujirea pentru demnitatea locului în care trăim. Fiecare articol, lucrare și studiu publicat au avut ca scop creșterea intensității mișcării asociațiilor de altar în dieceză și implementarea reformei și a procesului de revigorare anunțate de mișcarea liturgică, la nivel de dieceză.

În concluzie, pe baza datelor descoperite, am conturat și am încercat să justific ipoteza cercetării mele. Astfel, putem afirma că, în istoria secolului XX a Diecezei de Transilvania, mișcarea asociațiilor de altar este o temă deosebit de relevantă, în special pe linie liturgică. Prin activitatea asociațiilor centrale, s-a dezvoltat o rețea episcopală care a realizat o manifestare vie și dinamică a cultului euharistiei. Prezența, activitatea și rolul asociațiilor de altar au contribuit la înflorirea cultului euharistic, prin împărtășirea frecventă în cadrul Sfintei Liturghii și prin diversele practici de devoțiune care însoțesc adorarea și ispășirea, în afara acesteia.

Toate acestea au ajutat Biserica, la nivel mondial, diecezal și parohial, să revină la „vârful și sursa” cultului euharistiei, centralizând-o, iar „Sitz im Leben” al acesteia este împărtășirea regulată. Asociațiile de altar au devenit astfel promotori la nivel diecezal și local ai cultului euharistic, fiind „traducători” ai reformei liturgice și precursori ai reînnoirii liturgice. Papa Leon XIII a formulat sintetic acest lucru în enciclica sa „*Mirae caritatis*”, publicată în 1902, parafrazată de episcopul Prohászka Ottokár: „Enciclica este o frumoasă apoteoză a Sfântului Sacrament și o mărturie a convingerii lui Leon XIII că actualul secol XX va fi secolul Domnului Isus, reconciliat prin cultul euharistiei.” În acest context, asociațiile de altar au jucat un rol esențial.